

Novi Zapiski

Leto I., šte. 5.

Ljubljana.

Maj 1922.

Dr. Drag. Lončar:

Srbska kritika slovenske politike.

Časopis (revija) srbske radikalne stranke „Novi Život“ v Belgradu je priobčil razpravo o slovenski politiki in njenih uspehili (1922, šte. 6, 10—12). Po načelu: Spoznavaj se sam! je naša dolžnost, da preizkusimo svojo politično bilanco v svitu srbske kritike.

I.

V uvodu pravi avtor dr. Milovan Pravdica, da se med Slovenci nikoli ni gojila politika kot znanost; zató tudi ni bilo med njimi politikov, ki bi bili ustvarili kakšen politični program, ampak so se bavili s politiko največ mimogredé za šport ali zabavo. Slovenski politični vodje so izpreminjali také rekoč vsako četrletje svojo orientacijo ali program. Potegovali so se za neznatne trenutne uspehe, glavno gmotne, ki so jih dosegali edino s popuščanjem v načelih. Razen tega so skušali posebno v zadnjih letih pred svetovno vojno kvariti drug drugemu ugled in vpliv z denunciranjem in intrigiranjem. —

Jedro teh trditev ni brez zgodovinske resnice. Še le z l. 1848. moremo govoriti o začetku slovenske politike, ki jo je gojil narod, dočim se je v novi dobi zgodilo to pri Srbih 44 let poprej. Spomin na nekdanjo slovensko samostojnost je bil pri nas zabrisan, ker je segal preveč nazaj, a poleg tega smo imeli opraviti z Nemcem, ki je bil v vsakem oziru jak nasprotnik, ker je kulturno, gospodarsko in politično naraščala njegova moč vedno bolj; zakaj Nemci so bili zmagovalci nad francoskim imperializmom Napoleona I. in Napoleona III. Pri Srbih je bilo vprav narobe: na eni strani živa narodna zavest o nekdanji samostojnosti, ki je pri njih končno prenehala okrog leta 1500., dočim se je to zgodilo pri nas že okrog leta 800., a na drugi strani glavni nasprotnik Turek, čigar zvezda je v tem času že zahajala; zakaj osmansko cesarstvo je pod udarci Rusov razpadalo, dočim se je nemško še le ustvarjalo.

Slovenci nismo mislili na svojo državnost, ko smo bili 1848. leta poklicani k političnemu vstajenju. Našo politiko so vodili takrat také

rekoč študentje, literati in slavisti (Globočnik, Majar, dr. Miklošič, dr. Muršec, Vraz). Pod vplivom Napoleonove Ilirije je nastal slovenski program „Zedinjene Slovenije“, t. j. nekakšne narodne avtonomije v okviru Avstrije. Ob enem s tem programom se je razvil 1848. leta tudi južnoslovanski program, ki je hotel zvezno avstrijsko državo, v kateri bi bili tvorili Slovenci, Hrvati in Srbi svojo državo v okviru Avstrije. Razen politika Einspielerja je deloval za ta program zlasti literat Majar. Skratka: zaradi zgodovinskih razmer ni bilo med Slovenci politične tradicije; namesto organizirane zahteve politikov je stopalo učeno navdušenje literatov.

Nasprotno si je začel Srb od leta 1804. dalje zopet ustvarjati svojo državo z orožjem in diplomacijo: tu vojak-upornik (Karađordje) in diplomat-analfabet (Obrenović), pri nas študent-literat in učenjak-slavist. Vsa razlika slovenske lirike in srbske epike v politiki je posledica različnega zgodovinskega razvoja obeh narodov in značaja njunih nasprotnikov: tu Nемец s svojim fevdalnim, pozneje kapitalističnim gospodarstvom v ustavni vladavini, tam Turek s svojim naturalnim gospodarstvom orientalne despotije. Sicer pa tudi Srbi s početka niso mislili takoj na ustanovitev lastne države: njih odpor je veljal turškemu nasilju za pridobitev avtonomije pod sultanovo suvereniteto, a polagoma se je razvijala iz boja za avtonomijo misel lastne države.

Ko se je leta 1860. napovedovala avstrijskim narodom ustavnost, so stali južni Slovani na razpotju in niso bili kos političnemu položaju. Združeno južno slovanstvo bi bilo moralo slediti svojemu političnemu programu iz 1848. leta o lastni državi v zvezi z vsemi drugimi narodi monarhije. Zgodilo pa se je, da so dobili Hrvati svojo „nagodbo“, a mi smo se potegovali za deželno avtonomijo (doba slovenskih taborov je bila epizoda), proti kateri je nastopal v 80. in 90. letih pret. stol. Fr. Podgornik ter zahteval izvršitev hrvaškega drž. prava, ki naj bi bilo obsegalo vse južne Slovane v monarhiji. Ostal je osamljen. L. 1907. je širil dr. Henrik Tuma v svoji programatični študiji „Jugoslovanska ideja in Slovenci“ misel o združenju slovensko-hrvaško-srbskega ozemlja na prirodni podlagi kulture in gospodarstva. Od aneksijske krize dalje se je tega programa zlasti oprijemala v politiki odločujoča „slovenska ljudska stranka“ pod Krekovim in Šusteršičevim vodstvom. Ne spuščam se tu v vprašanje utemeljevanja in oblike, ker v tem so bile razlike, marveč poudarjam le načelno politično misel južnoslovanske države, ki je pridobivala vedno več tal.

Od 1860. leta smo v resnici izpreminjali svoje programe kakor v kalejdoskopu; toda nekaj let pred svetovno vojno smo splošno našli svoj politični smoter, ki naj bi nam bil zvezda-vodnica. Pri tem smo pa skušali krepiti svoj živelj kulturno in gospodarsko v boju proti nemštvu in italijanstvu, ker smo računali z dnevnimi potrebami. Metoda slovenstva in srbstva je bila različna, ker je izhajala iz različnega zgodovinskega razvoja in različne duševnosti: Srb je hotel priti s svobodo do kulture, a Slovenec narobe s kulturo do svobode; tam je bilo izhodišče meč, pri nas pero.

Kakor se pa pri Srbih, ki so bili v hudih bojih za svojo svobodo, ni mogla vedno enakomerno razvijati kultura, takó se je nasprotno pri nas v dnevnih praskah za kulturo često zanemarjala ali pozabljala misel svobode. Ker se je bilo treba puliti za vsako drobtinico, se je izgubljal politični smoter izpred oči — v medsebojnih strankarskih spletkah za večje ali manjše vladne koncesije se je izčrpavala narodna sila.

Opozarjam še na eno razliko med Srbi in Slovenci. Mi smo se naslanjali na politično načelo *P a l a c k e g a* o avstroslavizmu, po katerem naj bi bila Avstrija med sosedoma-orjakoma Nemčijo in Rusijo zatočišče malih, zlasti slovanskih narodov. Dejanski razvoj je vedel vprav v nasprotno smer, ker Avstrija ni prišla do spoznanja, kaj je njen *raison d' être*, kar je imelo za posledico njen razpad. Pri tem smo Slovenci obstoj slovenstva ozko združevali z obstankom habsburške dinastije. Srbi so ob enem z državo ustvarjali tudi svojo dinastijo (oziroma svoji dinastiji), ki je vodila boj za svobodo kot „*primus inter pares*“. (Vuk Karadžić je pisal 1832. leta knezu Milošu da v Srbiji vsi ljudje vedo, kdaj je bil še vprav to, kar so oni, in lahko rečejo, da so mu vso oblast in moč, ki si jo prisvaja nad njimi, odkupili s svojim delom, imetjem in krvjo.) Pri nas je bila dinastija nasprotna boju za svobodo; zató je naslanjanje nanjo trenutno morebiti koristilo osebnim ali strankarskim politikim, a je trajno škodovalo slovenskemu narodu, ki se je dal uspavati, da je pozabljal sam nase.

(Dalie.)

Aurelio Palmieri:

Boljševizem in krščanstvo v Rusiji.*

V zadnjem opisu, ki je izšel izpod peresa kneza Evgenija Trubeckega — članek, ki ga je poslal *H i b b e r t J o u r n a l u* 12. sep-

* Prinašamo ta članek kot prevod iz italijanske revije „*L'Europa Orientale*“ (1922, št. II), da spoznamo cerkveno-politične razmere v Rusiji. Uredništvo.

tembra 1919 — je odlični filozof in biograf Vladimira Solovjeva omenjal „neko versko gibanje, ki se stopnjuje preobraža v silen napor ruskega naroda, da si znova osvoji svojo dušo.“ Po mnenju Trubeckega bo ruski katastrofi sledilo narodno vstajenje in cerkev bo glavni faktor tega spiritualnega prerodenja. Boj, ki se bije na ruskih tleh, je pretežno boj med dvema principoma, med dvema tendencama: med versko in brezversko, med spiritualizmom in materializmom, med Kristom in Antikristom, med mestom božjim in satanovim. Boljševizem je verski pojav, kajti tudi ateizem je vera, ali negativna. Boljševiški ideal, to se pravi neposredno uresničenje raja na zemlji, je v diametralnem nasprotju z idealom krščanskega verstva, z idealom o življenju onstran groba. To vprav pojasnjuje posebno sovražstvo boljševizma nasproti krščanstvu. Boljševizem se poteguje za supremacijo materialne sile nad spiritualnimi in intelektualnimi energijami.

Oni, ki študirajo ruski boljševizem, pač niso prvič spoznali v tem socialnem in političnem pojavu produkta verske zavesti, oziroma boljše rečeno: neke zablode ruskega misticizma, ki bi rad na razvalinah verskega nihilizma ustvaril verstvo prihodnosti.

V verskem oziru imajo nauki, ki jih uči boljševizem, neko ozko sorodnost s tolstojizmom, z revolucionarnim ateizmom Bakuninovem, z brezdogmatizmom Merežkovskega. Zató je pisal eden izmed najbolj učenih poznavalcev ruskega boljševizma, B. Russel: „Boljševizem je kot socialen pojav prej verstvo kakor pa navadno politično gibanje. Med verstvi je treba postaviti boljševizem prej ob stran mohamedanstva kakor ob stran krščanstva ali budizma. To, kar je mohamedanstvo izvršilo med Arabci, izpolnjuje boljševizem med Rusi.“¹

Neki drugi ameriški pisatelj, ki ga je boljševizem prisilil, da se je izselil iz Rusije, A. Carasso, opisuje boljševike kot „fanatike, ki ne marajo dosti za svoje osebno življenje in smatrajo smrt kratko in malo samó kot žrtev za pravdo človečanstva. Iz tega se da sklepati, da so strašni, brutalni in neuresničljivi boljševizem preobrazili njegovi prvoborniki v novo vestvo, v Kredo internacionalnega proletariata.“² „Boljševizem postaja“, da rabimo izraz Sergija de Chessina, njegovega ljutega nasprotnika, „verska blaznost, ki posvečuje vse zločine.“³

¹ Bolshevism: practice and theory. New York, 1920, 117—118.

² The imitation of Cain. A few words on Modern Russia. Frederick, Ma., 1921, 60.

³ Au pays de la démence rouge. Paris, 1919, 300.

Verski sistem boljševizma je bolj negativen. Revolucija si nadeva z njim atribute božanstva. V spevih Ivanova Razumnika se revolucija identificira z Absolutnim, revolucija je orkan, ki se vali proti zahodu, je večno, nespremenljivo bitje, ki so ga njegovi sovražniki pogosto križali, a vstane vedno zmagoslavno iz svojega groba. Boljševizem je vojska, ki jo, kakor pravi neki drugi pesnik ruske revolucije, Aleksander Block, vodi sam Kristus. Toda Kristus, kakor ga pozna boljševizem, po pisanju petrograjskega satiričnega lista *Bič*, ni Bog-Človek, ki je izdihnil prej na Kalvariji, sedaj pa je umrl z revolucijo. „Mi imamo drugega Kristusa, ki ga imenujemo svobodo, veselje, ljubezen.“⁴

Verstvo boljševizma je antiteza krščanstva. „Naš sklep je“, piše urednik lista *Vseгда Vpered*, „emancipirati množice od farizejev, utopij, iluzij, to je od krščanskega verstva.“⁵ Ker je boljševizem predvsem sovražen krščanstvu, je seveda že v principu sovražen vsem cerkvam in verstvom; kajti v smislu napisa na neki tablici poleg slavne podobe „iverške“ Matere božje pri vhodu v Kreml je verstvo opij naroda. Vendar pa maksime verskih teoretikov boljševizma nimajo zaželjenega uspeha.

Mužiki in ruski delavci še vedno poklekajo pred kip iverške Matere božje, prižigajo sveče in se križajo, ko gredo mimo.“ Krščanstvo najde, kakor se to dogaja po velikih potopih, v Rusiji svoje prerojenje.

Da si damo odgovor o verskih in brezverskih tendencah boljševizma, je treba pregledati vsebino nekega spisa izpod peresa Nikola Buharina, enega izmed glavnih voditeljev boljševiške birokracije iz leta 1919. Pisatelj niti ne zakriva niti ne maskira sklepov svojih sovornikov. Govori odkrito. Njegov spis, ki je pravi katekizem boljševiškega neverstva, ima oficialen značaj. Izdal ga je Osrednji izvršilni vsoruski odbor sovjetov in nosi naslov: *Cerkev in šola v sovjetski republiki* (Moskva, 1919). Na tisoče izvodov je bilo razdeljenih med ruski proletariat, „da se izvrši moralna emancipacija od temne moči verstva.“

„Namen ruskega boljševizma,“ piše Buharin v svojem uvodnem poglavju, „ni samo emancipacija množic iz ekonomske sužnosti, ampak njih duševno odrešenje. Tak smoter pa se da doseči edinole, če se iztrgamo iz predsodkov, ki jih je ustvarila buržoazija, ko si je pri-

⁴ 2. aprila, 1917.

⁵ 22. januarja, 1919.

⁶ Brainsford, *The Russian workers republic*. New York, 1921.

zadevala v svojih listih in spisih ter s sodelovanjem duhovščine po kmetih in šolah, da zamegli in zatemni narodno zavest. Buržoazija je raztresla vero v Boga in hudiča, v dobre in zle duhove, angele in svetnike, z eno besedo: v religijo. Religija je torej strup, ki je paraliziral socialno misel v preteklosti, in komunizem se mora postaviti na stališče smrtnega sovražnika religijskemu praznoverju.“

Po mnenju Buharina so bili prvi verski zakonodajalci oni, ki so imeli veliko bogastva in so ga želeli prenesti na svoje potomstvo. Organizirali so neko božanstveno hierarhijo po načinu družine: mo- gočen Bog, gospod vesoljstva, ki kot gospodar zapoveduje subalter- nim božanstvom. Rusko ime „B o g“ dokazuje, da je verstvo samo vojna zvijača bogatašev, kajti beseda B o g izhaja iz pridevnika „b o g a t.“ Bog torej simbolizira bogastvo, moč; religija pa vsebuje du- ševno sužnost, ki podreja človeka Bogu. Rusija je prejela svojega Boga iz Bizanca, tega Boga so modelirali na bizantinskem dvoru in ruska cerkev je kopirala to avtokratično organizacijo.

Vrhunec nebeške piramide je v pravoslavni ruski veri Gospod nebes, ki je obdan z ministri: s sv. Nikolajem in Materjo božjo; po- tem sledé po hierarhičnem redu angeli in svetniki, ki se razlikujejo v dostojanstvu po bolj dragocenih oblekah in bolj bogatih kronah. Na nebeškem dvoru ne manjkajo niti posredovalci ali bolje posredo- valke. Mati božja je posredovalka po poklicu; toda njeno posredo- vanje ni zastonj. Zahteva namreč, da se v čast njenega imena zidajo bogate in drage cerkve, da najdragocenejša oblačila krase njene po- dobe in najredkejši dragulji njene diademe.“

Religija izsesava energije naroda. Oni, ki ne verujejo v Boga, svetujejo narodu, naj se ne žrtvuje v vojnah, da s tem pita kapitali- zem in buržoazijo. Nasprotno pa oni, ki so sužnji verske ideje, pri- poročajo resignacijo, pokorščino hotenju nevidnega Boga in pridi- gajo, da je vojna božja kazen za naše grehe. Radi tega religija slabi odporne človeške sile in potaplja svoje pristaše v barbarstvo. So- cialni izkoriščevalci pa ji gredo na roko, ker najdejo pri tem svoj profit.

Cerkev je prevzela nalogo, da podvrže proletariat kapitalizmu. Pri kapitalističnih narodih izvršuje cerkev policijske posle in je pla- čana za to delo. Duhovščina je po buržoaziji plačan razred. „Ruski kler ne vara samó množic, ampak izrablja tudi spovednico, da od- kriva zarote proti vladi. Zakramenti postajajo orodje špionaže. A ne samó, da vlada podpira duhovščino, ampak obsoja v ječo in pre- gnanstvo ter preganja na tisoč drugih načinov tako zvane klevet- nike pravoslavne cerkve“.

Če je vpliv cerkve tako pogubonosni, si mora država prizadevati, da se izogne vseh stikov z njo. Samó oni, ki jim duhovščina nataka svoj strup, želé ohraniti cerkveni vpliv.

Verstvo je kakor opij. Oni, ki ga pijejo, plavajo po pokrajinah pohotnih sanj; toda kmalu začuti njih organizem učinek ljudomorne pijače, ki ubije voljo in omrači razum. Verstvo je moralni opij in vlada ne sme podpirati njegovih žrtev. Duhovščina ne sme dobivati plače od države.

Za boljševizem je verstvo privatna stvar. Država se ne sme vmešavati v individualne ideje, ampak mora s prepričevalnimi metodami pobijati versko utopijo.

„Vodilni razred je danes delavski razred. Komunistična stranka je spravila duhovščino ob njene dohodke. Komunizem predstavlja legitimno avtoriteto. Če se teksti sv. pisma aplicirajo brez razlike na vse razrede in razmere socialnega življenja, jim mora duhovščina slediti. S o v j e t s k a republika je prva vlada, ki jemlje duhovščini njeno plačo, ker je duhovščina vedno zagovarjala interese buržoazije in je delala zarote proti proletariatu. Njeno prizadevanje pa bo za vedno ostalo brezuspešno, ker se je ojačil revolucionarni duh, ki gre za emancipacijo delavske Rusije od gospodarske in duhovne sužnosti.“

Taka emancipacija pa se izvrši po šolah in ljudski izobrazbi. Komunistična stranka proglašá osvobojenje duha izpod kapitalističnega jarma in kulturne dobrote za vse. „Duhovščino bomo morali pregnati iz šol. Naj varajo buržujske otroke še dalje, a to naj se ne godi pod egido države! Pouk se ne sme izročiti cerkvi.“

Povzeli smo vsebino Buharinovega spisa. Politika ruskih sovjetov je zvesto sledila njegovim maksimam. Teoretično so pač proglasili svobodo bogočastij, v resnici pa je šla ruska cerkev skozi ogenj preganjanja; vendar je zdržala preizkušnjo. Obdana je z mučeniško avreolo in bo ob ugodnem trenutku znala vstati in znova povzeti pretrgane tradicije one „k a l n e d o b e“, ko je bila Moskva na tem, da postane poljsko mesto.

Predvsem so rusko duhovščino obsodili na lakoto. Njen položaj je bil pred vojno bedni. Uboštvo duhovščine po kmetih je bilo obžalovanja vredno. Da se o tem prepričamo, je treba prečitati poglavje o njenem gospodarskem položaju v našem zvezku: „R u s k a c e r k e v“. Z dekrétom z dne 2. februarja 1918. leta (podpisala ga je gospa Kolontaj, ki je bila v onem času poverjena z administracijo bogočastij) so črtali iz bilance vsote, ki so bile določene za cerkev. Z dekretom z dne 1. maja so se črtale vse podpore in pokojnine za

duhovščino. Dne 15. februarja je bila razglašena ločitev cerkve od države. Na ta način so prisilili rusko duhovščino, da se hočeš-nočeš posti, kar je označevalo njene meniške askete.⁷

„Cerkev, duša ruske nacije, je imela pod boljševiškim režimom manj pravic nego kako kolesarsko društvo. Prenehala je biti juridična oseba. Prepovedali so ji posestva, zabranili so ji sprejemati darila, podedovati in tožiti pred sodišči. Obsodili so jo na civilno in tudi materialno smrt; kajti sovjeti so prepovedali zbirke onim društvom, ki so hotela zbirati miloščino za vzdrževanje duhovščine. Vse dedne posesti so proglasili za last države. Na ta način sovjeti zapirajo cerkvena vrata, med tem ko z drugimi dekreti zapirajo dušna vrata vplivu cerkve, ki so jo spodili iz šole. L a i c i z i r a n j e civilne družbe izključuje cerkev iz družinskega svetišča. Neki dekret je omajal tudi zakrament zakona, ker zadostuje vzajemno privoljenje obeh strank, da smejo notarji dovoliti razporoko.“⁸

(Konec.)

Dr. M.:

Jugosloveni, Slovani in Jugoslovani.

(Dalje.)

VI.

Človeška kultura je stopila v stadij, ko ji je živahen vzcvet mogoč samó pri vzajemnem sodelovanju vseh narodov, ki sploh živijo in delajo kulturno. Krog teh narodov postaja čim dalje večji, a čim dalje večje izmenjavanje umstvenih in civilizacijskih dobrin je zopet pogoj kulture in njena posledica ob enem.

Seveda — vsi pojavi socialnega življenja so relativne veljave in ni ga bolj relativnega pojma od onega o kulturi. Zlasti je treba biti previden, če slišimo govoriti o kulturi narodov in o narodni kulturi.

S tem pa še ni rečeno, da bi narodne kulture ne bilo. Prvi in najvažnejši pojav vsakega kulturnega življenja, ob enem tudi najbolj elementarni znak narodov in njihovih kultur je jezik. Jezik ustvarja v svojem območju, kljubuje vsem centralizacijam in koncentracijam, kulturne dobrine, ki so dostopne brez znanja dotičnega jezika le težko, po navadi tudi le v slabejši kvaliteti. Vsaka kultura, tudi tehnična, ki se zdi na prvi pogled, da nima z jezikom kot takim nobene vnanje niti logične zveze, je končno zavisna od jezika, iz-

⁷ L. Bryant, *Six red months in Russia*. New York, 1918, 264—265.

⁸ Lénine et l'Eglise russe. *La Revue Universelle*, 1920, III., 437—438.

haja iz njega in se uveljavlja z njegovo pomočjo. Obseg in pomen jezika pa je v korelativni zvezi z narodovim številom in močjo, in vse izjeme, ki bi jih kdo vedel, ne morejo izpremeniti pravila.

Brž ko kak narod ne živi lastnega kulturnega življenja ali, da se izrazim konkretnije, ko mu kulturne dobrine, sporočene in dostopne po njegovem jeziku, ne dajejo avtarkije, kulturne samoprekrbe, temveč ko živi v hiši tuje kulture, kjer ima odkazan večji ali manjši kotiček, se more upoštevati samó kot privesek naroda, v katerega območju živi. Na zunaj se tak narod sploh ne more uveljavljati, temveč se smatra z narodom, od katerega in v katerega kulturi živi, kot ena in enotna masa. V tem smislu se morajo Lapponci prištevati Švedom ter različna finska in mongolska plemena severne Rusije in Sibirije Rusom. V tem smislu smo bili avstrijski Slovani še pred dobrimi sto leti Nemci in v gotovem pogledu smo bili Nemci prav do najnovejše dobe. Imena kakor Kopitar, Miklošič i. dr. so širila v svetu ugled nemškega jezika in nemške kulture; kajti, kdor ni znal nemščine, ni mogel proučevati znanstvenih zakladov, ki so jih zbrali. Naš znanstvenik ni mogel pisati slovenski niti ni smel, če se je hotel uveljaviti v znanstvenem svetu, pisati ne srbski ne hrvaški. Zató pa smo doživeli, da se je najodličnejša revija za slovanske jezike izdajala tik do vojne v nemščini in da so zopet drugi, kakor n. pr. Cvijić, izdajali publikacije o etnografskih in geografskih razmerah južnih Slovanov v francoščini. Ta pojav je sicer spričo naše številne slabosti prav za prav nekaj tako naravnega, da se ga nam ni treba prav nič sramovati. Vrhu tega je tudi gotovo, da ni v naši moči, da bi ga izpremenili. Prav takó prazne so trditve, da bomo mogli kedaj recimo z imaginarno jugoslovenščino zadostiti vsem svojim kulturnim potrebam ali z drugimi besedami, da nam bo jugoslovenščina kedaj mogla nuditi kulturno avtarkijo. Zakaj, kakor raste število kulturnih odjemalcev, še hitreje raste tudi krog kulturnih dobrin, ki jih posreduje jezik, specializacija se vse povsod razvija v neskončnost in komaj se je rodila nova stroka, takoj se pojavijo v njej in iz nje podstroke, ki se ozirajo za pristaši in protivniki. Teh pa ji more nuditi le ves široki svet in kakor je jasno, da ima kapaciteta človeških možgan glede tudi samó pasivnega znanja jezikov svoje nizko začrtane meje, takó je logično, da bo prej ko slej svet, če se bo hotel razgovarjati o skupnih problemih, uporabljal teh recimo pet ali šest jezikov velikih narodnih množic.

Če se komu ne zdi stavba njegovega dokazovanja dovolj trdno zgrajena, seže po primerah, da prepriča druge in okreпча zlasti svojo vero. Primere so brezdvomno dober stilistični pripo-

moček: kot blisk v noči razjasne položaj, kakor bi ga često še takó obširno in dolgovezno umovanje ne moglo. Tudi stvarno: vsa logika duhovnih in kulturnih ved sloni na induktivni metodi analogije — primere v ožjem smislu besede. Pojem analogije nam tudi kaže, doklej in kam moremo in smemo iti: čim bolj izgublja primera na analogiji, tem manjša je njena vrednost. Utegne pa postati celó nevarna: težko je namreč dobiti popolno analogijo dejstev, ki je potrebna za pravičen logični zaključek. Prislovica, da primere šepajo, ima svojo stalno praktično vrednost.

Tudi Jugoslovenci so iskali zgledov za svoje teorije in našli so jih: v Skandinaviji in njenih narodih. Zgled ni niti takó slab, le napačno je uporabljen. To pa ni čuda; kajti, kakó naj bi prišlo pravemu Jugoslovcu na misel, da bi se zamislil v vse pogoje zгледа in primerjal tudi njegove rezultate.

Skandinavija res obstaja iz treh narodov. Od teh imajo Danci in Norvežani skupen književni jezik. Tudi po številu bi razmerje nekako za silo odgovarjalo, čeprav moramo spričo visoke kulturnosti in pomanjkanja analfabetstva pri Skandinavcih vsako razliko pripisati njim v dobro. Mimogrede: v novejšem času se opazujejo pri Norvežanih, ki hočejo kot književni jezik uvesti svoj „taal“, podobne separatistične tendence kakor pri Malorusih in kakor so pri Srbih in Hrvatih še vedno latentne. Res je nadalje: skandinavski jeziki ali, če hočete, jezika — sta si med seboj sličnejša negoli drugim germanskim jezikom.

Tukaj bi bili s podobnostmi in analogijami že bržčas čisto pri kraju. Pred vsem nimajo Švedi prav nobene volje niti ne čutijo potrebe, da bi prilagodili svoj jezik dansko-norveškemu književnemu jeziku ali narobe. Tisti Skandinavci pa, ki hočejo govoriti svetu, si ne izbirajo po številu najjačjega švedskega jezika, temveč se zatekajo k nemščini, tudi angleščini. Naravni instinkt in intelektualna ekonomija jih vodita pri tem k sorodnim jezikom. Izmed mnogoštevilnih pojavov naj omenim samó dejstvo, da izdajajo skandinavski znanstveniki - fiziologi svoj „Skandinavisches Archiv für Physiologie“ v Lipskem v nemškem jeziku. Publikacijo torej, ki bi imela pri njih doma vsekako večji krog čitateljev in odjemalcev nego bi mogla nanj računati slična revija pri nas, izdajajo navzlic temu v zanje več ali manj tujem jeziku; kajti razlika med katerim koli skandinavskim jezikom in nemščino je veliko večja nego li med najbolj oddaljenimi slovanskimi jeziki.

Ta pojav pa se ne omejuje zgolj na znanstveno literaturo. Jensen, Jürgensen, Strindberg in drugi pišejo in so pisali celó svoje be-

letristične proizvode tudi v tujih jezikih, ponajveč v nemščini, kakor jih pišeta, mimogrede omenjeno, po drugi strani tudi Poljaka Przy-byszewski in Sieroszewski v nemščini, oziroma v ruščini.¹

Skandinavci torej, ki pomenjajo kulturno in jezikovno veliko več nego bodo pomenili Jugoslovani še čez nekaj desetletij, se ne upajo in ne morejo uveljaviti v katerem koli lastnem jeziku. In ideologija o mogočnem jugoslovanskem jeziku, upoštevanem od narodov, kakor hitro samo še Slovenci opustimo svoj jezik — kaj je drugega nego politično in kulturno škodljiv fantom, ker nas odvaja od pravih smotrov.

Navajam še en primer. Islandci, narod okoli 100.000 ljudi, se radi smatrajo na zunaj kot Danci, s katerimi žive v eni državi in s katerimi jih veže soroden jezik. K tej veri so po svojih najboljšili močeh precej pripomogli Danci sami, ki so s stališča „enotnosti“ države kratko in malo zanikavali obstoj samostojnega islandskega naroda. Ali kakor je ta narod majhen, skoro neznaten, vendar podlegel ni in ni hotel podleči s frazami o enotnosti za-beljenemu nasilstvu. Živel je marveč zavedno svojo individualno kulturno življenje. Danes pa ima ta stotisočglavi narod za svoje kulturno delo svoje veliko zadoščenje: od vseh strani, tudi od Dancev samih, se priznava njegova kulturna, zadnje čase celó politična samostojnost, njegova književna dela so si priborila vstop v svetovno literaturo.²

Prav imajo — z nekega stališča seveda — Jugoslovenci: Slovencev je malo, premalo; prav pa nimajo, ko ne pristavljajo: a tudi Jugoslovanov je premalo.

VII.

Zavedam se, da sem že precej herezij zagrešil v tem-le stavku nasproti naši oficialni politični veroizpovedi: ena več ne pomenja mnogo. Ta pa zadeva jugoslovenščino, vprašanje našega narodnega jezika in v posledici: vprašanje eksistence vse naše kulture.

Materialni razlog Jugoslovenov, ki širijo misel unifikacije jugoslovanskih jezikov ali praktično prevzetje srbo-hrvatskega književnega jezika za Slovence (menda tudi za Bolgare, dasi je v tem oziru njihova previdnost velika), je ta, kakor smo že rekli: premalo

¹ Imena sem navedel, kakor so mi prihajala na misel, slučajno, mimogrede. Primeri niso torej niti izčrpljivi, bržčas tudi ne najbolj karakteristični. Veščak bi jih lahko nabral cele kataloge — kar pa ni moja naloga.

² Primerjaj Küchler: *Unter der Mitternachtssonne*. Leipzig, 1906.

je Slovencev, da bi mogli delati kulturno, premalo tudi, da bi se sploh mogli vzdržati.

V ta namen jim je dober vsak dokaz. Zdi se človeku, da so pobrali iz seznama nemškonacionalnih bojnih gesel proti Slovincem in Čehom prav tista, ki smo jih svoje dni solidarno takó vneto pobijali, ter da so jih preveljavili v naš narodni in kulturni program.

Po mislih Jugoslovenov je usoda malih narodov, da se veliko hitreje raznarodujejo nego veliki in da nam radi tega itak ne preostane drugega nego spojiti se z narodom, ki nam, recimo, nudi za tako spojitvev najmanj zaprek in največ ugodnosti.

Vsaka stvar ima svojo relativno vrednost na svetu in tudi ta jo ima. Čudno je samó to, da po tej logiki v obče že vsi mali narodi niso kratko in malo izginili s sveta. Začudenje pa preneha takoj, ko opazimo, da se vrši raznarodovanje le tam, kjer ni politične moči, z drugimi besedami, kjer je kak narod — niti ni treba, da bi bil manjši — od drugega politično in gospodarsko popolnoma odvisen.

Takó smo videli, da so Hrvatje in Srbi nasproti Madjarom prav takó hitro izgubljali na ozemlju kakor Slovenci nasproti Nemcem. Isto velja tudi za prikarpatske Ruse. In da bi bilo glasovanje za državno pripadnost kje v Banatu, bi doživeli Srbi isto razočaranje kakor mi na Koroškem in kakor bi ga doživeli tudi Italijani na Tirolskem, če bi veljala enaka pravica za vse. Madjari pa ne le, da so kulturno brezpomembni, ampak Srbov in Hrvatov niti po številu ne dosegajo, kam li Ruse, dočim je bila razlika med Slovenci in Nemci takó glede števila kakor glede politične in gospodarske moči ogromna. Srbom in Rusom je bila še v prilog verska razlika, ki je na nizkih stopnjah neprecenljiv faktor narodnega odpora. Sicer so se pa na Ogrskem najhitreje madjarizirali Nemci, ki so bili vendar v avstro-ogrski monarhiji dovolj privilegirani. Manjkalo jim je pač na Ogrskem politične moči, ki je v vprašanih narodne obrambe takó odločilna, da smo Slovenci, kjer smo politično moč po prevratu dosegli, ne samó mogli ustaviti germanizacijo, temveč jo celó vrgli nazaj.

A tudi s kulturo prihajajo Jugosloveni, če se jim zdi. Po eni strani je zanje objektivno dejstvo, da se naš jezik razvija v smeri proti „jugoslovenščini“, po drugi pa je zanje glede na to dejstvo logična in kulturna zahteva, da se ta razvoj pospešuje. Kot prehodno „jugoslovenščino“ je začela uvajati žurnalistika zagrebški poulični žargon.

Vsak živ jezik je v resnici v neprestanem živahnem razvoju. Razvoj sam pa je poslednjica najrazličnejših komponent. Sem gredo

zlasti sosedni jeziki, pri čemer ni niti treba, da so ti jeziki sorodni, niti da so Bog ve kakó kulturni. Klasičen primer so nam holandski kolonisti v južni Afriki, ki so privzeli v svoj jezik veliko množino kaferskih in hotentotskih besed, da jih evropski njih rojak že težko razume. Brezdvomno more biti taka komponenta tudi zaveden, racionalni razvoj v določeni smeri in za določeni smoter. Za to nam je prav naš jezik sam takó sijajen dokaz, da bi si težko našli boljšega. Seveda je tudi gotovo, da je tak zaveden razvoj tem težji, čim več ima kak jezik kulturne vsebine, ker mu brani vztrajnost in tradicija, ki ju nimajo mladi jeziki, da se oddaljuje preveč hitro od svojih temeljev. Tudi za to tezo bi bila slovenščina najbližji in najboljši dokaz. Za vsakega, ki priznava potrebo, da se razvoj kulturnih činiteljev, katerih najodličnejši je gotovo tudi jezik, ne prepušča nepreračunljivim pojavom čuvstvenosti in slučajaja, je tudi jasna in neizbežna zahteva, da se razvija jezik čim bolj zavedno in smotrno.

V kolikor je torej smotrno in zavedno uravnavanje jezikovnega razvoja sploh mogoče, samó v toliko je pa tudi treba, da ga uravnavamo po čim bolj kulturnih stališčih.

Propagatorji misli o jugoslovanski jezikovni unifikaciji začinjajo po navadi tam, kjer je prenehal ilirizem. Pri tem izhajajo iz čisto napačne premise, da bi se bili slovenščina in hrvaščina spojili, če bi ne bilo med nami političnih mej. Premisa temelji na sociologično že zdavnaj ovrženem naziranju, da dajejo osebe in politične spletke smernice kulturi. Pri tem ne moti teh ljudi prav nič, da Srbov in Hrvatov državna meja v književnem pogledu ni mogla ločiti, da so Bosanci in Hercegovci pod Turki pisali isti jezik kakor Hrvatje pod Madjari, da so Dalmatinci delali takisto, čeprav so bili politično pod Avstrijo in kulturno pod italijanskim vplivom. Ne upoštevajo zlasti prav nič, da se je mogel za najrazličnejše rodove Srbov in Hrvatov zasnovati en književni jezik, čeprav gospodarskih in političnih stikov — torej onih, ki morejo najbolj vplivati na množice ljudstva — skoro niso imeli, dočim smo živeli Slovenci zlasti s Hrvati v banovini že od kmečkih uporov sem v neprestanih, sem in tam jako tesnih političnih, gospodarskih in kulturnih stikih. Primorski Slovenci so živeli z istrskimi Hrvati celó v odnošajih, ki so bili v vsakem pogledu tesnejši in intimnejši, kakor n. pr. med kranjskimi in štajerskimi Slovenci, v kolikor seveda ni delala zaprek — jezikovna razlika, ki je bila torej vzrok, ne posledica.

Želja je tem ljudem rodila misel, zato navajajo Vraza, pozabljajo Prešerna in se danes zatekajo preko Cankarja k Ilešiću.

Vraz in njegovi sodobniki so zemljo še le orali. Pravico so torej imeli poizkusiti, če bo vzklilo seme, ki ni zraslo pri nas. Bili so drugi, ki so jo posejali z domačo setvijo — zgodovina jim je dala prav. Danes je naša zemlja že razorana in posejana. Ne trosite torej semena vmes, ki ne uspeva, pač pa nam duši našo dobro setev.

Stanku Vrazu se dela krivica, velika krivica, če naj krije s svojim imenom vse kulturne nespodobnosti, ki jih uganjajo za njegovim hrbtom tako zvani njegovi učenci. Toda prosim vas, naj mi pove, kdor ve, kedaj še niso učenci pokvarili učenikovega nauka. Zató, ker učencem nikoli ne gre za vsebino, ki je ne morejo doumeti, temveč za obliko, ki je edina vidna in umljiva njih primitivnim duhom ter edina zadovoljuje njih omejenost, javljajočo se pozitivno v fanatizmu. Kakor je torej naravno, da je Kristov nauk širila inkvizicija z grmadami, takó je neumestno začudenje, zakaj bi take vrste ljudje ne imeli volje, da z oktroiranjem uvedejo nov jezik. To so ljudje, ki niso pomembni po svoji miselni veličini, temveč po svoji kulturni nevarnosti; ljudje, ki se smatrajo za predstavitelje slovenstva, a gledajo prezirljivo na vse, kar je mislilo in še misli drugače. In to so od Prešerna sem pač vsi naši najboljši kulturni delavci. Prav za prav: kot predstavitelji slovenstva so se že znali uveljaviti, ne sicer doma, pač pa v Belgradu, od koder so poizkušali uradno ponižati naš jezik v dialekt. Po njihovi zaslugi dobimo lahko čez noč najlepši jezikovni boj, ki bo toliko bolj nevaren, ker bo v resnici ogrožal politično edinstvo, toliko bolj škodljiv, ker bo samó tratil moči; zakaj o izidu ne more biti dvoma.

Otročja je tudi misel, da se razvoj našega jezika v smeri proti imaginarni jugoslovenščini more vršiti in izvršiti po „naravni“ poti. Kaj je sploh ta naravna pot? Ali je bil Vraz naraven pojav, Prešeren pa protinaraven? Resnica je, da se vrši pri narodih in jezikih diferenciacija vedno lažje nego unifikacija. Prva je nekaj prirojenega človeški duši, ki zahteva razlik in izprememb, druga pa nastaja še le pod pritiskom razmer in vplivom motrečega in združujočega intelekta, kateremu je unifikacija često samó potrebno zlo do višjih smotrov. Na Norveškem se je Björnson precej zastonj boril proti povišanju „taala“ v književni jezik in v Ameriki bi Roosevelt ne bil grmel proti anglo-amerikanskemu literarnemu in jezikovnemu separatizmu brez težkih razlogov. In Anglo-Amerikanci so po kulturi in jeziku čisti Angleži. Njihov jezik se je še le v najnovejšem času začel pod vplivom nove okolice diferencirati od evropske angleščine, ki gre seveda v marsičem tudi svojo posebno pot. Saj je samih londonizmov za cel slovar! Pri Slovanih je treba poleg tega

še upoštevati, da se je to, kar se je kedaj moglo imenovati dialekt, že zdavnaj povzpelo do književnega jezika, najodličnejšega narodnega kriterija, ter da se v teh jezikih z uspehom in dolgo goji literatura, kar so same velike ovire za vsak zaveden, protinaravni razvoj jezikov do popolnega zlitja!

(Dalje.)

Politični pregled.

A. Domača politika.

V notranji politiki naše države ne opažamo zadnji čas skoro nikakih izprememb. Parlament, oziroma njegova centralistična večina mehanično sprejema zakone, ki jih predlaga vlada, da zgradi centralistično državno upravo, ne oziirajoč se mnogo za razne proteste maloštevilne opozicije. Takó je vlada srečno spravila pod streho zakon o splošni državni upravi, zakon o razdelitvi države na oblasti in zakon o ustanovitvi upravnih sodišč. Temeljito preštudirani ni bil niti eden izmed imenovanih zakonskih načrtov. Kakšno zaupanje vlada v vladnih krogih samih v trajnost in stalnost imenovanih zakonov, je razvidno najbolj iz okolnosti, da zakona o razdelitvi države na oblasti ni podpisal kralj, ampak samó ministrski svet, ki izvršuje v kraljevi odsotnosti vladarsko oblast. Mnogi smatrajo, da kraljeva odsotnost ni bila utemeljena v neodložljivi potrebi, ampak vidijo vprav v tej odsotnosti nov Pašičev trik, ki utegne v danem trenutku dobro služiti kot izgovor za morebitno nepričakovano izpremembo v politični taktiki radikalcev nasproti demokratom.

Nepobitno dejstvo je namreč, da se nesoglasja in nasprotstva med vladnimi strankami pojavljajo vedno očitnejše. Kdor dnevno zasleduje pisanje vodilnih listov obeh strank in čita strastne napade demokratov na radikalce in obratno, mora priti do prepričanja, da v vladnem taboru nekaj ni v redu in da je odkrit razkol med obema strankama le še vprašanje časa. Splošno prevladuje mnenje, da se bo vladna večina držala le še za dobo kraljeve poroke, ker bi delalo na zunaj slab vtis, če bi se ženitovanjske slavnosti vršile v znamenju akutne vladne krize. Kakor hitro pa odpade ta vnanja vez, se pokaže nesloga med vladnimi strankami v polni luči.

Na kakó slabih nogah stoji današnja vladna večina, je pokazal nastop muslimanov. Muslimanski klub je podpiral vlado, dokler ni prisililo nezadovoljstvo v vrstah muslimanskih volilcev v Bosni njih parlamentarnega zastopstva, da obrne vladi hrbet. Bosenski muslimani so se izrekli v pretežni večini za avtonomijo, in muslimanska ministra v Bosni izvajata posledice. Vlada razpolaga sicer kljub muslimanskemu nastopu še vedno s skromno „večino“; toda ta večina je silno negotova in zelo dvomljivo je, kakó dolgo bo mogel Pašič vladati še „parlamentarno“.

Misel na možnost centraliziranja državne uprave od dne do dne peša. Upravni nered in nesposobnost uradništva za točno funkcioniranje vrhovne državne uprave sta takó diskreditirala centralistično obliko vladavine v vseh krajih države, da izgubljajo že najzvestejši pristaši centralizma vero in zaupanje v centralizem. To dokazuje zlasti nastop novih strankarskih tvorb v naši kraljevini.

Nedavno se je mudil v naši sredi češko-slovaški senator Vaclav Kloiač, ki je imel v več krajih predavanja in govore o narodnem socializmu. Uspeh njegovega nastopa je širjenje narodno-socialistične organizacije v Dalmaciji in na Hrvaškem, kjer pridobivajo narodni socialisti pristaše iz vrst onih demokratov, ki odločno obsojajo vladni sistem in nesposobni režim. V Sloveniji pa se je pojavila „slovenska republikanska stranka“ in, če smemo verjeti raznim poročilom, njeni upi niso najslabši.

To so sedaj še majhni in neznatni pojavi, ki jih budno oko političnega opazovalca ne sme prezreti; vsaj obstoji dober del politične umetnosti v tem, da razne nove pojave pravočasno opazimo in presodimo, če imajo dovolj življenske zmožnosti za razvoj, ali pa so že pri svojem početku obsojeni na kratko življenje ali celo na takojšnjo smrt. Doba preorientacij in iskanja novih potov pri nas še ni minila in čudež bi bil, če bi se bil v kratki dobi obstoja naše kraljevine že izvršil takó velik miselni preokret, kakršen je potreben in razumljiv pri prehodu iz stoletnega starega sistema v nekaj popolnoma novega.

B. Vnanja politika.

Nestalnosti v naši notranji politiki odgovarja logično tudi nestalnost v naši vnanji politiki. To se je pokazalo zlasti očitno za časa velikanskega dvoboja med Francijo in Anglijo na genovski konferenci.

Na Veliko noč je doživel svet veliko presenečenje z objavo sklepa rusko-nemške pogodbe v Rapallu. Ta pogodba daje Evropi in vsemu svetu popolnoma novo politično lice, ker 200 milijonov Rusov in Nemcev lahko diktira svojo politiko ostali Evropi. Te možnosti so se Francozje hitro zavedli in navdal jih je velik strah pred bodočnostjo; toliko večji, ker je rusko-nemško zvezo moralno podprl tudi Lloyd George s svojim predlogom po razorožitvi, kar bi Franciji odvzelo zadnjo možnost, da pritisne na Nemčijo celó z oboroženo silo, če bi se branila izpolniti svoje iz mirovnih pogodb izvirajoče obveznosti, zlasti glede plačevanja vojne odškodnine. V tej velikanski borbi dveh svetov se je znova pokazala zanimiva notranja razlika v mišljenju prebivalstva naše države: dočim je večina vladnih, zlasti belgrajskih listov, takoj odločno stopila na francosko stran, piše večina hrvatskega in slovenskega časopisja v smislu pomirljive angleške politike in, če že ne izraža odkrito svojih simpatij za nemško-rusko zvezo, ji vsaj odločno ne nasprotuje. Te velike razlike v presoji danes za premoč se borečih načel niso opazile le tuje vlade, ampak jo je morala opaziti tudi naša vlada in zató je popolnoma razumljivo, če stališče naše vlade v vnanjem svetu ni takó trdno kakor bi moralo biti in bi tudi lahko bilo, če bi vlada mogla reči, da se opira na voljo večine svojega prebivalstva. Zató tudi vloga naših delegatov na genovski konferenci kljub pomoči male antante ni posebnó zavidna.

Slabost naše vlade v vnanjepolitičnem oziru dobro poznajo Italijani in jo v pogajanjih z našimi delegati glede izvršitve zloglasne rapallske pogodbe tudi izrabljajo do skrajnosti. Danes smo si vsi na jasnem, da se naša vlada ne bi bila smela nikakor spustiti z Italijani v nova pogajanja, ampak bi bila morala vztrajati pri izvršitvi tega, kar je sklenjeno in podpisano ter v skrajni sili apelirati na Zvezo narodov. Privolitev v nova pogajanja pa ne izključuje možnosti očitka, da je tudi naša država pri volji odstopiti od dane besede. Formalno naša vlada sicer zatrjuje, da vztraja pri rapallski pogodbi — toda čemu potem pogajanja?

Kdor se pogaja, mora biti pripravljen tudi na popuščanje in težko, če ne bomo tudi sedaj — tepeni...

Vlada se bo mogoče ob svojih slabih diplomatskih uspehih izgovarjala na Hrvate in njih spomenico, ki jo je poslal hrvatski blok na naslov genovske konference. Kakor pa javljajo poznejše vesti, se genovska konferenca na to spomenico sploh ni ozirala in zato bo ta izgovor zelo jalov. Vlada bi storila mnogo bolje, če bi začela delati red v upravi, da bi bile nemogoče nesreče, kakršna je dohitela Bitolj, interpelacije zaradi slabe prehrane vojakov, razne Vašičeve in Zečevićeve aфере ter brezštevilni naravnost neverjetni slučajni upravne korupcije. Vse to vidi ne le domači, ampak tudi tuji svet in, ker to vidi, nam ne zaupa. Dokler pa nam svet ne zaupa, nam tudi ne da kredita in naše žalostno finančno stanje se bo še poslabšalo in ne da bi se polagoma začelo dvigati. J. P.

Genovska konferenca.

Grčija. Ministrski predsednik Gunaris pripravlja pod pritiskom antante kraljevo povelje za evakuacijo Male Azije. Vsa skrb grške vlade je sedaj edino le v tem, kakó bi se krščanskim manjšinam zagotovile državljske pravice in svoboščine pod turško suvereniteto. Sicer se pošiljajo iz Aten še tačas številni protesti proti noti Anglije, Francije in Italije, katere tri države nameravajo uvedbo turške suverenitete nad vsemi pokrajinami od Smirne do Črnega morja; toda položaj je ta, da je antanta prisiljena skleniti s Turčijo kompromis ali pa riskirati boj z angorsko vlado, ki jo podpira sovjetska Rusija. Tega rizika nikakor ne bo prevzela Anglija, ki išče vprav sedaj v Genovi sporazuma z Rusijo, a še manj Francija, ki je bila že v začetku nasprotna grški maloazijski vojaški akciji.

Glede na ta nevarni položaj med Turčijo in Grčijo so izredno zanimive besede, ki jih je v Genovi pred kratkim govoril Lloyd George žurnalistom:

„V resnici,“ je dejal angleški ministrski predsednik, „so vse meje v vzhodni Evropi nejasne. Skoro da ni tam mejne črte, ki bi jo priznala vsa Evropa. Skoro da je ni črte od Baltika do Črnega morja, ki zanjo ne bi bilo nobenega spora in vsaka teh mejnih črt pomeni možnost grozovitega konflikta v Evropi.“

Angleško stališče v Evropi. V Genovi se trudi Anglija na vso moč, da bi prišlo do sporazuma med evropskim vzhodom in zapadom. Ta sporazum je Angliji potreben v prvi vrsti radi težke notranje gospodarske krize v Veliki Britaniji. Kajti kakor so razmere sedaj, je na bojnem polju zmagovita Anglija v resnici gospodarsko poražena po vojaško premagani Nemčiji. Visoki kurz angleškega funta in delovna vztrajnost Nemčije sta si danes dva najhujša nasprotnika. Radi zastoja dela je danes v Angliji par milijonov brezposelnih delavcev, ki dobivajo državno podporo. Takó ne more iti dalje in Lloyd George vidi ob enem z veliko večino angleškega naroda edino rešitev v tem, če se uredi normalno trgovanje z največjo evropsko državo Rusijo. Zunanji sporazum je za Anglijo potreben prav posebno spričo težkega političnega položaja v Indiji in Irski. Anglija brezposelnih delavcev ni zmožna, da bi na oster način nastopila na Irskem ali pa v svojih kolonijah. Prav zaradi tega, ker ima London na vse strani vezane roke, je dobila danes Irska svojo samostojnost. Ni dvoma, da bo Anglija v svojem sedanjem političnem in gospodarskem položaju gledala na to, da se doseže pri njenih evropskih sosedih mir ter obnovijo gospodarski stiki; kajti

samó na ta način dobi Britanija proste roke v svoji najbogatejši zakladnici — Indiji.

Razumljivo je, da v takem položaju Anglija ne more podpirati nobene caristične ali pa generalske pustolovščine proti sedanji ruski vladi. Take akcije imajo svojo zaslonbo edino še pri francoskih in belgijskih kapitalistih, ki podpirajo še vedno protisovjetske načrte ruskih emigrantov. Francija zahteva, naj ruska vlada prizna lastninsko pravico vsem tujim podjetnikom, ki so imeli kedaj pred vojno v Rusiji kakšno koncesijo. In vprav tu se uveljavljajo v prvi vrsti francoski in belgijski kapitalisti, ki so imeli pred vojno v Rusiji v svojih rokah n. pr. eno tretjino vse premogovne eksploatacije, velik del metalurگیčne in steklarske industrije ter važna petrolejska podjetja.

V tem vprašanju se cepi genovska konferenca na dve struji, in sicer na strujo privatne lastnine, ki je v nasprotju s sovjetsko vlado in ki ji je na čelu Francija, ter na strujo, ki se hoče sporazumeti z Rusijo kakor koli in ima edini smoter: da se začne zopet z Rusijo normalen promet in medsebojno trgovanje. To strujo vodi Anglija.

Vprašanje je, katera smer zmaga v Genovi. Na vsak način je Rusija uveljavila v Genovi v najvišji meri svoj mednarodni glas in ker brez Rusije ni mogoča gospodarska obnova Evrope, zató je tudi jasno, da je v bodočnosti gotova pot tista, ki vodi v Moskvo.

Peridromos.

Gospodarski pregled.

Državni socializem pri železnicah.

Velika gospodarska nezgoda naše nove države je njen slab promet, zlasti železniški. Razločujemo med privatnimi in državnimi železnicami. Pri teh ima državno gospodarstvo velike izgube. V teh štirih letih državnega obstoja se doslej od strani državne uprave ni storilo za zboljšanje železniškega prometa skoro prav ničesar. Stanje državnih železnic se je celó poslabšalo. Obratno pa vidimo, da so privatne železnice neprimerno boljše upravljane, takó zlasti naša Južna železnica, ki v Sloveniji vzdržuje obrat prav zadovoljivo. Tudi škoda, ki jo je družbi napravila vojna, je večinoma že popravila ter izvršila veliko obnovitvenega dela. Zató se je v naši državi že pred dlje časom pojavila misel, da bi se dale tudi državne železnice v zakup zasebnim kapitalistom bodisi kakšnemu domačemu bančnemu koncernu ali tujim kapitalistom. Belgrajska vlada se vprav sedaj zopet bavi s projektom tako zvane *Jadranske železnice* v zvezi z najetjem inozemskega posojila. Ta proga naj bi vezala Belgrad z Jadranom, najbrže s kotorsko lukó. To železniško progo naj bi zidali tujci, ki bi jo dobili tudi za daljšo dobo v izrabljanje. Vsa smer našega državnega gospodarstva, zlasti v prometnem pogledu, se oddaljuje od državnega socializma, ki so ga pred vojno takó zelo gojile evropske države v korist svojih financ. Takšna kapitalistična stremeljenja pa opažamo tudi v nekaterih drugih državah, celó v Nemčiji. Ko je zahtevala lansko leto nemška država od svoje veleindustrije kreditno pomoč, je državna zveza nemških industrijcev hotela imeti za kompenzacijo nemške državne železnice. Pri tem niso mislili na ustvaritev enega samega industrijskega koncerna, ki bi bil prevzel financiranje in upravo državnih železnic, temveč na številne družbe, v katerih bi bili dobili zastopstvo poleg države tudi

industrija, trgovina, delavske strokovne organizacije in poljedelstvo. Na ta način so upali ustvariti bogat kreditni objekt za eventualno večje inozemsko posojilo, a železnice bi bile postale lastnina zasebnega kapitala. Proti temu načrtu pa je nemška javnost viharno ugovarjala. Protestu se niso pridružili le železniški uslužbenci, direkcijški uradniki in številni strokovnjaki, temveč tudi vlada z vladnimi strankami vred. Vlada se je sklicevala na izvrstno upravo državnih železnic, na kar se pri nas kajpak ne more. V Nemčiji so zavrnilo trditev industrijskih krogov, češ, železnice so pasivne zaradi državne režije. Pred vojno so nemške železnice donašale državi lepe prebitke in so se boljše razvijale kot zasebne železnice na Angleškem. V mnogih evropskih državah so se pred vojno privatne železnice poddržavljale. Seveda se je železniškim upravam od strani državnega gospodarstva nudila možnost, da so razvijale produktivnost. — Tudi v Španiji prevzema država železnice v svojo upravo. Lansko leto je zahtevala vlada od parlamenta 3 milijone peset za reorganizacijo državnih železnic. Celó gradbo novih prog izvrši država v lastni režiji, z lastnim osebjem. Privatnim železniškim družbam pa nudi primerne kapitalije za razvoj prometa, s čimer pridobi seveda državni vpliv pri zasebnih družbah. Dotični zakon dovoljuje, da more državna uprava ob ugodni priliki zasebne železnice poddržaviti na ta način, da tvori z zasebnimi družbami obratno skupnost. Država prevzame vse delnice, kakor tudi vse dolgove, hipoteke itd. Vrednost delnic se oceni povprečno na podlagi bilanc zadnjih desetih let. Posebni sosvet iz državnih odposlancev in zaupnikov zasebnih družeb določi tarife takó, da se morejo kriti obratni stroški. Država je upravičena določiti tudi nižje tarife, a v tem primeru mora kriti eventualni primanjkljaj. Čisti donos se razdeli med državo in družbe, deležni pa so ga v gotovi meri tudi uslužbenci.

Državno železniško upravo po vojni skoro povsod preurejajo. V Nemčiji hočejo obče izvesti ločitev uprave državnih obratov od splošne državne uprave, takó da bodo n. pr. državne železnice tvorile čisto posebno, od vseh drugih državnih obveznosti ločeno premoženje. Po novem bodo državne železnice dobile svoj lastni proračun in svoje posebne pravice, in sicer takó, da se bo dalo njihovo finančno stanje vsak čas tudi ugotoviti. Na ta način postanejo državne železnice povsem samostojen gospodarski faktor, ki bo nasproti ostalim panogam komplicirane državne uprave prav takó samostojen in neodvisen, kakor n. pr. nasproti poljubnemu posamezniku. Prometni minister bo parlamentu odgovoren le za to, da bodo železnice dobro in stavljenim jim nalogam dovoljno obratovale. V ostalem bo vso železniško upravo vodil prometni minister ob sodelovanju upravnega sveta, v katerem bodo sedeli poleg zastopnikov parlamenta tudi člani državnega gospodarskega sveta, zastopniki uslužbenstva ter gospodarski in železniški izvedenci. Ta upravni svet bo imel iste pravice kot jih je imel doslej glede tega parlament. Zató bodo morale železnice same kriti svoje dohodke ter ne bodo imele pravice zahtevati podpor ali prispevkov državnih financ in tudi ne dolžnosti, da bi oddajale svoje eventualne prebitke državnemu finančnemu ministru. Da se more to izvesti, se izpremene nekatera določila sedaj veljavne državne ustave.

V Franciji tudi nameravajo železnice nekako razdržaviti, kateri vzorec je najbliže našemu Belgradu zelo odločilen in dobrodošel. Tam se je uvedla posebna komisija iz članov parlamenta, departementov, občin, trgovskih zbornic, državnega sveta ter iz visokega uradništva finančnega ministrstva in ministrstva javnih del, da prouči potrebno finančno ter upravno reformo državnih železnic.

Ta komisija je sklenila z veliko večino glasov (28 proti 10), da se državne železnice dadó kaki industrijski družbi v zakup. V novi upravni svét naj pridejo zastopniki države, interesiranih zasebnih družeb in uslužbenstva.

Tudi na Švedskem bodo železniško upravo popolnoma preuredili. Dosedanja državna železniška direkcija dobi kolektivno upravno obliko. Člani tega upravnega svéta se bodo vzeli iz različnih gospodarskih panog; svét bo sklepal z večino glasov.

Tekoče posle železnic bo reševal ta upravni svét povsem samostojno in zgolj v zelo važnih vprašanjih se pritegne k soodločanju nadzorstveni svét. Ta upravni svét bo tudi nasproti vladi in parlamentu zelo samostojen ter skoro neodvisen, zlasti v vprašanjih uslužbenstva. V mezdnih vprašanjih bo ta upravni svét zadnja instanca; vmešavanje parlamenta ali vlade bo v teh stvareh docela izključeno.

Iz navedenega sledi, da se v težkih povojnih gospodarskih prilikah skoro vse države obračajo za pomoč k zasebnemu kapitalu. Doslej negovano državno kapitalistično-socialistično gospodarstvo se seveda umika. Stremljenje je, da si železnice kot drž. podjetje pomagajo same in se odvali breme gesla „država daj“, zlasti v tej s številnim uslužbenstvom obremenjeni javnopravni gospodarski instituciji. Tudi v naši državi se čujejo podobni glasovi zelo pogosto in to celó z najvišjih uradov državne uprave. To je spoznanje lastne nezmožnosti, da bi upravljali takšno veliko gospodarsko podjetje, kakor so železnice, z dobičkom!

V tem pogledu je zlasti za Slovenijo zelo aktualno vprašanje nameravane Jadranske železnice, ki preti, da gospodarsko povsem izolira in osiromaši našo ožjo domovino, ker nima sedaj direktnega dohoda na morje. Ta nameravana železnica bo zasebno upravljana od tiste tuje finančne skupine, ki bo dala državi znatno posojilo. Država še dolgo, dolgo ne bo gradila železniške proge iz osrčja Slovenije na morje, kakor še danes upajo mnogi naivneži. To zvezo si homo morali zgraditi sami bodi z lastno, bodi s tujo denarno pomočjo. Zató bo treba našim gospodarskim krogom dobiti zvezo predvsem s tujimi finančnimi skupinami, katerim bo treba dati to železnico za gotovo dobo let tudi v zakup. Če pa se to posreči, bo odvisno predvsem od dokazljive rentabilite nameravane proge. Seveda bo pri tem odločilen tudi notranji politični položaj v državi in zadržanje parlamentarnega zastopa Slovenije, ki bo dal iniciativo za takšno podjetje in katerega danes niti še nimamo radi ponesrečene centralistične ustave.

Abditus.

Popravek.

V razpravi „Jugosloveni, Slovani in Jugosloveni“ naj se popravijo sledeče napake:

Na 54. str. 10. vrsta spodaj „oblikuje“ namesto „odlikuje“.

Na 55. str. 16. vrsta zgoraj „tudi“ namesto „sicer“.

Na 55. str. 11. vrsta spodaj „nenaravno“ namesto „naravno“.

Na 56. str. 12. vrsta zgoraj „ena kultura“ namesto „kultura“.

Na 57. str. 6. vrsta spodaj „vzcveteti“ namesto „vznetiti“.

Na 80. str. 16. vrsta spodaj „edin“ namesto „eden“.

Na 81. strani 9. vrsta zgoraj „malenkostnosti“ namesto „malenkosti“.